

Ljiljana R. Delibašić
ATILIN KRUG

Urednik
Zoran Kolundžija

Ljiljana R. Delibašić, 2011.

LJILJANA R. DELIBAŠIĆ

ATILIN KRUG

PROMETEJ
Novi Sad

UMESTO POGOVORA

Vreme je iscelitelj i učitelj duše. Možda je tu misao izrekao neko suočen sa neprijatnom istinom kojom je nastavljao život. U mom slučaju, ni krajičkom svesti nisam mogao da naslutim da će se baš meni ona desiti kad joj vreme nije, što me je veoma zbunilo. Ne umem da pronađem način da je svojoj ženi i deci izreknem. Potrebno mi je malo vremena da se pripremim, međutim, šta god da mi na um padne, ne valja i koju god stranu da izaberem, mislim da ću pogrešiti. Ako odmah ispričam istinu, žaliće me. Ako ćutim, neću moći da izdržim, poznajem sebe. Ne podnosim sopstvenu nemoć. Siguran sam da moja istina nije smela da bude prekrivena tajnom toliko dugo, da postane jedini vladar moje duše... Izbegavam svaku pomisao na to da sebe okrivim, ali ni o tome sa svojim ne mogu da razgovaram. A opet, znam da sam tokom odrastanja svojih kćeri, uvek mislio da sve što je tajnovito treba razjasniti. Tako se lakše živi...

Bila je prva subota kad više nije moralo da se strahuje od bombardovanja, nesrećne 1999. godine. Tog jutra sam ustao ranije i nisam ušao u sobu kod svoje majke, što sam inače, svakog jutra činio. Žurio sam na autobusku stanicu da ispratim porodicu, pošto su želeli da provedu vikend kod roditelja moje žene u Beogradu. U povratku, svratio sam u obližnji bife da se nađem sa društvom, ali sam brzo krenuo kući kao da me njoj nešto vuklo. Žurio sam, skoro trčao da što pre stignem.

Zatekao sam svoju majku Veru, naslonjenu na jastuk, s grčem na licu. Na grudima joj je bila jedna sveska debljih korica, koju nikad ranije nisam video među knjigama na

policama. U njoj je bila ispisana sva istina, tako da je bilo suvišno da postavim bilo kakvo pitanje. Saznao sam koliko su me voleli, želeli i žalili... Vera nije moja biološka majka! Istina je bila zapisana očevom rukom na stranicama sveske iz koje je ispao jedan plavi, sasvim običan, nikad otvoren koverat, u kojem je bio lančić sa medaljonom i jedno malo koštano dugme... Vera mi je tokom života pričala o ocu koji je “nestao odmah pošto se porodila”. Patio sam što se nikad nije vratio. Mrzeo sam ga i u isto vreme sanjao kako će kad tad poželeti da me vidi. Koliko sam samo iščekivao da se to dogodi; čekao ga po mračnim ćoškovima ulice u kojoj sam odrastao i radoznavo trčao za svakim čovekom koji bi nosio kofer. Bože moj! Potom bih pobegao kući i dugo stajao pred velikim ogledalom u našem predsoblju; šapatom, kao u ispovedaonici, pričao mu i ispovedao iskreno svoje grehe, gledajući kako mi suze kvase lice... Istog prepodneva vratio bih se na svoje staro, omiljeno mesto, posle čega mi je bilo lakše.

Od svega, ostalo mi je samo ime Atila, po ocu.

Prezime mi je do nedavno bilo Dukić, po “majci” Veri. Nikad me nije zvala imenom već nadimkom Duki, na koji sam se jedino odazivao. Svi me prijatelji i dan danas tako oslovljavaju, pa i moja žena, katkad i moje dve kćeri; više onako u šali ali, sa neopisivo jasnom i ozbiljnom bezazlenošću i čistotom, koje samo ja umem da prepoznam. Sad, u ovim godinama, imam dva nova prezimena: Svilar i Kovač. Mislim da u budućnosti, nikakvog posebnog iznenađenja za mene ne bi moglo da bude, jer sve što je do sada bilo dovoljno je za jedan ljudski vek i srećan život. Određen mi je takav sudbinom jedne velike ljubavi i sad znam, ničijom krivicom.

Pisak lokomotive na berlinskoj železničkoj stanici oglasio je skori polazak večernjeg voza za Budimpeštu. Odsjaj lampi na peronu, prepunom putnika, obasjavao je dva mlada čoveka, pomalo uznemirena i veoma nestrpljiva da jedan drugom, pred rastanak, kažu što više. Atila je bio iznenađen kada je ugledao Nađa kako mu žuri u susret. Počeo je da ga nagrizi crv sumnje; kako je moguće da je znao da on baš ove večeri odlazi vozom u Mađarsku, uprkos tome što se već dva meseca nisu videli. Možda je Nađu neko iz ilegalne organizacije to dojavio, ali kako kad ni Sabo, njihov zajednički prijatelj i vođa ilegalne komunističke partije u Budimpešti, nije za to znao! Samo je Virt, visoki policijski službenik ovde u Berlinu, blizak Atilin prijatelj, bio obavešten o njegovom odlasku za Budimpeštu.

Ipak, tajna koju su sobom nosili, bila je vezana za zajedničku aktivnost u nacionalsocijalističkoj omladini i sticajem okolnosti, za rad koji su paralelno obavljali za interese Kominterne! Ma koliko izgledalo čudno i gotovo nemoguće, uspevali su da se održe, zahvaljujući veština ma kojima su obojica bila obdarena. U takvim okolnostima putevi su im se često preplitali. Sad, kao da su slutili da će ovo biti njihovo poslednje viđenje.

– Ne brini... Znam već kome treba da se javim i učiniću to odmah po dolasku u Budimpeštu. Najpre ću da obiđem majku... Znaš već koliko je brinula sve ove godine - reče Atila.

Nađ kao da ga ne sluša, počeo je da skreće razgovor, prisećajući se vremena koje su proveli zajedno na studijama u Berlinu.

– Sećaš li se profesora Zauerbruha i koliko me je kinjio zbog naše asistentkinje Aurelije. Istina, privlačila me je, ali sam pre svega imao na umu da preko nje dođem do podataka, neophodnih za naš ilegalni rad. Ti si mi prebacivao da bih je time žrtvovao, praktično gurnuo u pakao. A ja sam već bio u paklu. I sam znaš da je sarađivala i sa profesorom i sa Gebelsom, igrajući dvostruku igru.

– Priznaću ti - odgovori pomalo začuđeno Atila. - Bio sam ubeđen da je tvoja ljubav prema Aureliji tolika da je nizašta ne bi prokockao.

– Ostavimo to dragi Atila... Ti si poslednji romantik na ovom svetu i mislim da te to nikud neće odvesti. Uostalom, sam ću se pobrinuti za dalji ilegalni rad. Nemoj da misliš da se plašim profesora Zauerbruha, tog starca drhtavih ruku. Naći ću načina da izvučem korist iz njegovih kontakata sa Gebelsom.

– U tom slučaju biću iskren: nemam neki razuman komentar, najmanje savet. Ali, čuvaj se - reče Atila, pružajući mu srdačno ruku.

Nagnuvši se preko prozora kupea, mahnuo mu je još nekoliko puta da bi se, čim je primetio dvojicu agenata koji se žurno uputiše prema Nađu, naglo povukao na svoje sedište. Okrenuo je glavu prema prozoru, kako bi pred ostalim putnicima, prikrio svoju uznemirenost. Zatvorenih očiju dugo je razmišljao o rastanku sa svojim prijateljem.

Verovatno bi njihovi putevi vodili istom cilju da je Nađ položio specijalistički ispit kao što je učinio Atila, doduše u poslednjem trenutku! Nađa je međutim, sprečila sopstvena glupost... Koliko puta mu je rekao kako je u salonu bolnice Šerili, svojim očima video profesora Zauerbruha i mladu asistentkinju Aureliju u ljubavnom zagrljaju. A mogao je

često da ih zatekne zajedno jer su za njega profesorova vrata bila uvek otvorena. Cenio je Atilu kao najboljeg studenta ali mu se najviše divio zbog njegovog arijeuskog izgleda i plemićkog porekla... Plenio je mudrošću, visokim stasom i plavim očima, a takvi su kod nacista ostavljali utisak poželjnog. Ostavljao je upečatljiv utisak izvrsnim znanjem nemačkog jezika. Posebno je imao osećaj kad i koliko treba da govori. Profesor je verovao da će Atila uticati na svog prijatelja i zemljaka Nađa da se okane mlade asistentkinje. Najzad, profesor Zauerbruh je znao da joj sam Gebels poklanja neprospavane noći, pišući joj pesme i ljubavna pisma. Ali to mu naizgled, nije smetalo. Političke ciljeve koji su bili jednako važni i Gebelsu i njemu, nije mogla da ugrozi bilo kakva sentimentalnost. Tako su i mlada Aurelija i profesor, svesno igrali dvostruku igru u odnosu na Gebelsa...

Atila nikako nije mogao da razume kako je jedna takva devojka, bezmalo besprizorna, mogla da osvoji srce njegovog prijatelja. Činilo mu se da Nađ uporno udara "glavom o zid" i da to može skupo da ga košta. Zasjepljenost mladog Nađa išla je čak dotle da je nagovarao Aureliju da se požali profesoru kako je Gebels ne ostavlja na miru, ne sluteći da je i profesor u ljubavnoj vezi sa njom. To je saznao jedne večeri, kad ga je Aurelija posetila u iznajmljenom stanu i provela noć sa njim. U ljubavnom zanosu, sve mu je priznala.

A Nađ, stranac u njenoj zemlji i kolega sa fakulteta, uz to zaljubljen, začas je poverovao u njenu priču da je profesor ne ostavlja na miru!

Upravo, te nemirne 1942. godine, počeo je progon stranaca iz Nemačke, budući da je vladajuća stranka u

svakom od njih videla komunistu... Nađ je naivno poverovao u Aurelijinu priču i istog jutra, sav zajapuren banuo u profesorov kabinet. Zauerbruh mu nije dozvolio da izusti ni reč i preteći mu, krenuo nožem na njega. Nađ je prosto izleteo iz kabineta. Posle tog nemilog događaja, o njemu se dugo ništa nije znalo.

– Danas, niko nikom ne veruje! Situacija je osetljiva. Evropa je u ratu! Opet, ne bi me valjda, veran i odan prijatelj, partijski drug, poslao u smrt - razmišljao je Atila, dremajući u toplom kupeu. Pitao se nije li odluka Nađa da i dalje ostane u Berlinu, za njega bila stalna opasnost.

Atila je strahovao utoliko više, što je u sred paklenog nacizma i sa najboljim preporukama iz Berlina, morao da radi u tek oformljenom fašističkom logoru u Šarvaru, bez mogućnosti da o tome obavesti Saba. Bio je zaokupljen mislima kako će svojim starim partijskim drugovima dokazati da je ostao čist i njihov u potpunosti, uprkos tome što će kao lekar služiti fašizmu u svojoj zemlji. Kako će im objasniti da je svoju službu video kao privilegiju u pružanju otpora fašizmu! Pomislio je da je za njega ovo pravi trenutak, jer je vlada Mađarske upravo odlučila da pristupi interesima Nemačke u ratu protiv svog južnog suseda Jugoslavije, iz čijih severnih krajeva uveliko pristižu vozovi sa interniranim življem. Setio se pritom, da je u Bačkoj živeo njegov blizak rođak. Znao je samo da se zvao Bela... Bela Lakatoš, koji je bio na pogrebu njegovom ocu, grofu Čabi. Pamti da je Bela tada rekao da su svi narodi koji žive u Vojvodini, osim Mađara, veoma primitivni... Ponavljao je tu reč u sebi a smešak mu se pojavio na usnama. I Mađari su na tle Panonske nizije stigli sa Urala još u IX veku i tu zatekli slovenske i druge narode. Između hrišćanskih naro-

da Slovena i Germana, borili su se za opstanak, uspevujući da očuvaju i razvijaju svoju kulturu. Istorija se ponavlja, pomislio je Atila. Njegov deda, majčin otac, bio je plemić, ali je u pobunama protiv Nemaca 1918. godine, pristupio narodnim masama. Deda je doživeo duboku starost i dobar deo života, slep i gluv, proveo na svom velikom imanju. Grofica Čeni, Atilina majka, kao jedini naslednik, preuzela je brigu o imanju, njime raspolagala i upravljala...

Ljubav prema majci ga je sve manje vezivala. Od kako je kao osamnaestogodišnjak otišao od kuće radi daljeg školovanja, najpre u Peštu, život je počeo drukčije da se odvija. Prvi put se osetio slobodnim. Konačno je mogao sam da bira knjige ili da satima leži u krevetu i razmišlja. Međutim, pri prvom povratku kući, baš za ferije, tako se posvađao s majkom da ju je u srdžbi napustio i noć proveo kod Saba, koji je živeo kod svoje tetke. Upravo se proslavljao Sabov imendan, pa su se okupili njegovi mlađi drugovi maturanti, između ostalih i Nađ. Bila je to noć koja je odredila Atilinu dalju sudbinu... A proslava ne bi bila zanimljiva da se te večeri, među njima nije našao i Van de Lube, Holanđanin, zanimljiv mladić, koji je proputovao celu Evropu uzduž i popreko! Medjutim, Lube, ta "najobičnija skitnica" je te večeri tako vatreno govorio o namerama Hitlera i njegove partije, da se u Atili upalila iskra otpora koja će se sve više rasplamsavati.

Na žalost, Lube je ubrzo uhapšen u Berlinu i osudjen na smrt pod optužbom da je zapalio Rajhstag, i to baš pred izbore na kojima je pobedu odneo Hitler! Sabo je bio ljut i nikada do kraja nije poverovao da je Lube učestvovao u događaju koji je bio uvertira u Drugi svetski rat i koji je zapalio celu Evropu i svet.

Atila se lako odricao plemićkog statusa, ubeđen da će svet krenuti boljim putem. Bez obzira na iskrenu želju da učestvuje u promenama, bio je siguran da mu majka nikad neće oprostiti takvu izdaju! Saba je uvek videla kao “trovača” idejama o nekakvom “humanijem” svetu. Nije ni slutila da je ideja koja zaokuplja njenog sina uperena na rušenje njihovog društvenog položaja i statusa, pa time i bogatstva koje su posedovali. Posle žustrih prepirki i ubeđivanja da je na pogrešnoj strani i da Sabo na njega negativno utiče, grofica Čeni je shvatila da je svaka njena molba sinu uzaludna.

Atila je ubrzo posle toga otišao u Budimpeštu u dedin stan, gde su mu se odmah pridružili Sabo i Nađ. Tako su neometano mogli da štampaju komunističke letke koje su noću i u vreme Atilinih pauza između nastave, veoma vešto raznosili na važna mesta po gradu... Tu godinu proveli su zajedno, baveći se ilegalnim aktivnostima. Sabo je preko svojih kanala pripremao teren da Atila i Nađ upišu studije u Berlinu i da se priključe Hitlerovoj partiji da bi, delovanjem iznutra, pomogli sve raširenijoj borbi protiv fašizma.

Atila i Nađ su već sledeće jeseni bili na studijama u Berlinu. Za kratko vreme uspeali su da uđu u jezgro nacionalsocijalističke omladine. Atila je i sam bio iznenađen time što mu je tako brzo ukazano poverenje. I majku groficu je umirilo saznanje da je tamo veoma dobro primljen i da se, konačno odrekao “ideološke stranputice”, pa i to da je Sabo ostao u Budimpešti...

Na putu za Budimpeštu Atilu su zaokupljala sećanja na te dane. Prenuo se kad su u kupe ušla dvojica esesovaca da ga legitimišu. Shvatio je da se nalazi na mađarskoj granici. Povelili su ga sobom radi dalje provere, ali kada su

se uverili da ima posebna dokumenta, dugo su mu se izvinjavali što su ga uznemirili.

Atila nikako nije uspevaao da sabere misli i da jasno sagleda šta su njegovi naredni potezi. Znao je samo da greška ne sme da mu se dogodi. Čim bude stigao u Budimpeštu, mislio je, pre nego što otputuje u Šarvar, najpre će potražiti svog prijatelja Saba i ispričaće mu sve do detalja...

Put koji se pružao nepreglednom ravnicom, preplavile su oklopne motorizovane jedinice, sporo se krećući. Pogled mu se još dugo zadržao na tamnozelenom pojasu u daljini. Bila je to šuma iza koje se nalazilo porodično imanje. Gledao je u pravcu nje sve dok se noć nije potpuno spustila, posle čega se mogla videti samo čkiljeća svetlost farova u daljini.

Nasmejao se. Poželeo je da već na sledećoj stanici izađe iz voza i uputi se svojoj majci, grofici Čeni ali pre toga mora da se javi Komandi i da preda pismo s preporukama... Vreme je kratko, a treba još da pronade i poseti Saba. Najgore što bi moglo da mu se dogodi je da Saba ostavi, tek tako, bez ikakvih vesti o svom novom zadatku. Poslednji put su se videli pre sedam meseci, kada je na kratko boravio u Budimpešti, ali tada nije bilo ni govora o logoru. Naprotiv, tad su kovali planove o ozbiljnijem ilegalnom radu.

Atila je bio već na suprotstavljenim stranama: na jednoj ilegalan rad u širenju komunističkih ideja, a na drugoj - nacista od poverenja!

Atila ustade sa svog sedišta. Visok stasom, širokih ramena i u šinjelu nemačke vojničke uniforme, zastade pred ogledalom u kupeu. Svetla, talasasta kosa, uredno

začešljana, uokviravala je njegovo bledunjavo izduženo lice sa pomalo špicastim završetkom nosa. Lepo muško lice krasile su pravilno oblikovane usne i brada sa tek uočljivom rupicom po sredini. Ipak, pored svega, njegovom liku posebnu crtu su davale krupne plave oči i duge crne trepavice. Na njemu se odmah mogla uočiti ozbiljnost, možda više strogost i zabrinutost. Međutim, najviše ga je odavao pogled iz kojeg je izbijao strah, što svakom pažljivijem posmatraču ne bi moglo da promakne. Tamne zenice bi se odjednom suzile i oči nekako razrogačile, sve dok i drhtaj u grudima ne bi uminuo. Na vratu se posebno isticala Adamova jabučica koja je podrhtavala pri svakom uzdisaju koji je kako se bližio čas ulaska voza u budimpeštansku stanicu, postajao sve kraći i češći.

Lakim pokretom ruke, Atila pažljivo uze svoju šapku. Pogledao je u džepni časovnik i primetio da je voz stigao sa zakašnjenjem od desetak minuta. Na osvetljenim peronima čekala su umorna i panična lica ljudi u metežu. Gurali su se, dozivali, nalazili i gubili, tako da se jedva mogao čuti glas spikera koji je obavestavao putnike da se voz do daljnjeg neće vraćati za Berlin, te se svi mole da se sklone sa perona i uđu u stanične čekaonice. Drugog obavještenja nije bilo...

Atila je uzeo svoj prtljag i uputio se u staničnu direkciju. Koračao je žurno, izbegavajući veliku gužvu ali ne skrećući nikud pogledom, kao da je predosećao neku opasnost. Znao je da se okolo vrzmaju agenti i policija. Osećao je da su tu, na korak od njega.

– Gospodine Atila, dobro došli u otadžbinu - obrati mu se jedan nepoznat čovek. Stajao je na ulaznim vratima šalterske sale, prevrćući svoj šešir u ruci, kao da se igra njime. - Ovuda molim - dodade.

Uputili su se prema službenim prostorijama. U jednoj od njih već ga je čekao policijski činovnik sa spremnim novim putnim ispravama.

– Na raspolaganju imate dva dana doktore - rekao je. Ispred zgrade vas čeka službeno vozilo koje će vas odvesti do vašeg stana. Oh, umalo da zaboravim ono najbitnije! Molim vaše preporuke iz Berlina. Pažljivo je otvorio koverat, pogledao pismo i uz lupu i jaku svetlost stone lampe kontrolisao otisak pečata. Potom je uredno savio pismo i zavukao ga u unutrašnji džep svog sako. Iz drugog džepa je izvadio drugi koverat sa već spremnim dokumentima i pružio ga Atili. Bila je to saglasnost Komande, ali i uputstvo za pravac kretanja: jugozapad, mesto Šarvar - koncentracioni logor.

Atila pogleda u policijskog činovnika, očekujući dodatno objašnjenje u vezi ona dva dana koje ima na raspolaganju, kako mu je rekao čovek u tamnom odelu koji ga je najpre dočekao. U tom slučaju, imao bi, pomislio je, dovoljno vremena da već sledećeg jutra poseti majku.

– Ne treba da vas buni ovo poslednje uputstvo. To je uobičajena procedura. Budite spokojni. Osim ako niste mislili na nešto ozbiljnije - skoro da se nasmeja policijski činovnik.

– Imao sam nameru da posetim majku. Za sve drugo ostaje mi dovoljno vremena.

– U tom slučaju gospodine, vaša dokumenta moraju ostati ovde, u sefu. Međutim, to moramo da ubeležimo. Znae, vaše kretanje nije ograničeno i slobodni ste ali imajte na umu da ste i osoba od posebnog značaja - dodade čovek u tamnom odelu. - Pre nego što pođete u logor, javićete se u Komandu i preuzeti svoja dokumenta.

Atila nije imao izbora. Morao je da postupi po već pripremljenom scenariju. Uskoro se našao u svom stanu. Znao je da će biti praćen sve do odlaska u logor i da se bez prethodne saglasnosti Komande ne sme udaljavati iz grada. Odustao je od namere da poseti Saba.

Topli prolećni vazduh koji je ušao kroz širom otvoren prozor spavaće sobe, omamio ga je i ubrzo je zaspao. Već sutradan ujutru, po hitnom naređenju iz Komande, došli su po njega. Odvezli su ga na mađarsko - jugoslovensku granicu, gde je trebalo da pregleda logoraše koji su vozovima deportovani u Šarvar! Među njima, kako mu rekoše, ima umrlih i bolesnih...

*

Posle kraćeg puškaranja sa tornja crkve u malom selu u Bačkoj, koje su inscenirali mađarski vojnici, optužujući za to komuniste, nastao je haos. Na svakom koraku mogli su se čuti cika i vriska žena i dece, dok su ih pripadnici okupatorske mađarske Južne vojske sa puškama i korbačima, nemilosrdno izvlačili iz kuća na ulicu.

Kao kroz košmar, dopirali su glasovi do Jelene, dok je trčala uskom stazom kroz bašte iza kuća. Vraćala se krišom sa groblja gde je pre tri dana sahranjena njena majka, koju su fašisti ubili pored arterskog bunara u centru sela, samo zato što se tamo našla u vreme zabrane kretanja. Nesreća se svila nad njihovim domom još prethodne večeri, kad je otac strepeći, govorio da će i njih, kao i mnoge druge, nekud prognati! Kuće su ostajale prazne a mnogi seljani streljani su bez ikakvog razloga. Bila je to taktika, kako bi se zaplašili nedužni Srbi i ostali nemađarski živalj u selu...

Prilazeći svojoj kući, Jelena je ugledala otvorenu kapiju i vezane jedno za drugo: oca, tri brata i dve sestre koje su vojnici silom izvodili na ulicu. Najmlađi od braće jedva da je imao pet godina! Kako bi od udarca zaplakao, tako bi ga vojnik šamarao! Otac je psovao i pokušavao da odgurne vojnika, pri čemu bi svi popadali, a vojnik je sa još većom žestinom nastavljao sa udarcima.

– Beži, bar ti beži! Ubiće te! Sve će nas pobiti - vikao je otac ugledavši Jelenu kako vojniku pokušava da otme korbač. Našao se tu komšija Imre koji je optužio Jeleninog oca da je komunista, uprkos tome što mu ovaj nikad nije uputio ni jednu gorku reč.

– U logor sa njima - urlao je Imre, oblećući oko vojnika sa korbačem.

Sledeće jutro su dočekali u jednom hangaru, nedaleko od železničke stanice na početku sela. Hangar je služio za skladištenje ogreva kao i građevinskog materijala koje se u selo dopremalo železnicom. Sada je poslužio kao poslednja čekaonica za odlazak u nacistički koncentracioni logor u Mađarskoj. Bio je prepun naroda, a najviše je bilo prestrašene i uplakane dece.

U zoru, kada su se vrata hangara uz veliku škripu otvorila, utrčaše vojnici, gurajući umorne i neispavane zatvorenike prema izlazu. Veoma brzo, formirana je kolona. Bleda, od nespavanja i straha umorna lica budućih logoraša, obasjavalo je sunce, pa su poluzatvorenih očiju i čkiljeći u vojnike, pažljivo slušali svaku izgovorenu naredbu. Jedna mlada žena, držeći i dojeći svoje čedo na grudima, kako bi mu plač umirila i prekrivši ga maramom, izazvala je bes kod vojnika sa korbačem. Oteo joj je dete i bacio ga preko njene glave u hangar! Ni glasa više nije pustilo. Mlada žena

je vrisnula i odjurila prema okrvavljenom detetu, koje više nije davalo znake života. Uzela ga je u naručje. Imala je još toliko snage da se, držeći mrtvo dete, baci telom na vojnika i da mu snažno zarije nokte, grebući mu lice do krvi. A on je vukao za kosu, šutirao i udarao nasumice korbačem, psujući i preteći kako će svi biti pobijeni pre nego što stignu u logor! Vezao je beživotno dete o njen vrat, a onda naredio Imru da ih skloni iz hangara.

– Sram vas bilo Imre - viknu Jelena, koraknuvši prema ženi sa detetom, koji su nepomično ležali u prašini. Učiniše isto i ostali iz kolone. Njihov unutrašnji protest, po cenu života, naterao ih je na takav otpor. Kao po nemoj komandi, svi u koloni su se zbili jedno uz drugo, praveći polukrug oko vojnika i uplašenog Imra. U njihovom besu prepoznali su strah. Ukočeni pogledi žena, staraca i dece tražili su osvetu, a onda su ih tako izmučene i ostali vojnici počeli da udaraju kundacima kud su stigli!

Sa razglasa se razlegao Imrov glas; govorio im je da uskoro treba da pođu u jedan lep mali gradić, Šarvar u Mađarskoj, gde će uz rad živeti dobro i gde će za sve biti dovoljno hrane.

– Onima koji ne žele da putuje u Mađarsku, nudimo im odlazak u Srbiju, odakle se više nikad neće vratiti. Izjasnite se, još imate vremena da odlučite - ponavljao je. - Dobro, niko ne želi u Srbiju! Onda, neka se od Srba izdvoje Židovi - glasila je nova naredba.

– Zašto nas razdvajaju - upita stari Berto Jeleninog oca, dok je pružao ruku sinu, čvrsto ga stežući. - I mi želimo da idemo u Mađarsku, tamo je bolje. U Srbiji ljudi jedu samo kukuruz, drugog ničeg i nema - dodade starac.

Sve Židove su ponovo ugurali u hangar. Srbe koji su se izjasnili da idu u Srbiju, požurivali su do kamiona, a one koji su želeli u Mađarsku, ubacivali su u marvene vagone. Vojnici su izdvojili i jednu manju grupu, uglavnom mlađih žena i devojaka bez dece, koje su oterali u jednu baraku, odmah naspram hangara gde su bili Židovi.

Jelena čvrsto poveza svoju maramu od crne vune i njome prekri čelo, skoro do očiju, skrivajući lice od pogleda vojnika. Prislonila se o mokre daske barake i do pred samu zoru, ostala pognute glave. Dok su oko nje svi dremali, ona je bila budna. Mislila je na oca, braću i sestre koji su zajedno sa prvim komšijama Srbima, krenuli put Mađarske. Činilo joj se da ih nikad više neće videti.

Svu noć su se mogli čuti jauci. Tek u zoru, kada se kroz pukotine barake počela promaljati svetlost, mogla je da vidi postavljena vešala po prašnjavom putu. Tela starog Berta i dvojice njegovih sinova, vezanih za noge i glavama okrenutim ka zemlji, klatila su se ukočena. Odjednom je sve postalo mračno a gusti i teški oblaci nadvili su se nad barakama. Ubrzo je snažna oluja počela da lomi grane bagremove šume iza pruge. Vazduh u baraci je postajao sve teži. Na dlanovima mladih unesrećenih žena ostale su aluminijumske pločice sa ugraviranim brojem koji će ubuduće zameniti njihova imena. Broj na pločici hladnog metala govorio je sve: kojeg su porekla, pola, starosti i kakva im je dalja sudbina.

Neprestano su dopremane nove grupe žena i sasvim mladih devojaka. Devojčica čak! Odmah je počelo ukrcavanje u marvene vagone koji se začas napuniše budućim logorašima. Prostor iza baraka postao je potpuno pust. Ostalo je samo nekoliko vojnika sa uperenim puškama "na

gotovs". Kiša je dobovala po krovovima vagona i drugo se ništa nije moglo čuti. Voz sa putnicima lagano je klizio mokrim šinama i pod teretom se lenjo kretao. Bio je to teret neveselih, jadnih i već izgubljenih budućnosti.

Dugo, dugo putovanje, mislila je Jelena. Uvijala se u svoju vunenu crnu maramu, naslonjena na svoj mali zavežljaj. Utonula je u misli o svojim. Obuzimale su je crne slutnje. Bilo bi joj lakše kad bi neko bar nešto progovorio ili jedan uzdah iz sebe pustio. Osećala je samo miris rastopljenog katrana koji je dopirao spolja, dok je kloparanje točkova postajalo sve sporije.

– Izgleda da smo stigli - primeti jedna žena. Posle nekoliko trenutaka voz se zaustavio i ubrzo su se otvorila vrata vagona.

– Obećali ste nam hranu i vodu - viknuše žene. Napravile su veliki metež, ne mareći što su ih dočekali vojnici sa puškama uperenim u njih. Poskakale su iz vagona i razmislile se unaokolo, tražeći bar kap vode.

Jelena se našla iza jednog betonskog stuba, zapravo nosača nastrešice, ispod koje je bila kancelarija granične Uprave iz koje su svakog časa žurno izlazili vojnici i vraćali logorašice u vagone. U toj gužvi, nekoliko njih je uspeo da pobegne prema bagremovoj šumi, ali su za njima odmah u poteru krenuli vojnici sa psima. Neke od njih su stigli i ubili. Na peronu nije bilo više nikoga.

Jelena je i dalje stajala sakrivena iza betonskog stuba. Videla je da su se vojnici zabavili oko povlačenja metalne šipke preko vagona. Iskoristila je taj trenutak i neopaženo se udaljila podzemnim stepenicama do neosvetljenog prolaza, uz čije zidove su bili poređani veliki drveni sanduci. Šćućurila se iza jednog od njih i osluškivala udaljene pot-